

Κείμενο Εργασίας Νο 42/2014

Στρατηγικό Αλφαβητάρι της κρίσης στην Ουκρανία

Δρ. Θάνος Ντόκος

Γενικός Διευθυντής Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής
(ΕΛΙΑΜΕΠ)

Μάρτιος 2014

Copyright © 2014

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)
Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Κείμενο Εργασίας Νο 42/2014

Στρατηγικό Αλφαβητάρι της κρίσης στην Ουκρανία

Δρ. Θάνος Ντόκος

Γενικός Διευθυντής Ελληνικού Ιδρύματος Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής
(ΕΛΙΑΜΕΠ)

Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής
(ΕΛΙΑΜΕΠ)

Βασ. Σοφίας 49

106 76 Αθήνα

Τηλ.: (+30) 210 7257110

Fax: (+30) 210 7257114

e-mail: eliamep@eliamep.gr

url: www.eliamep.gr

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

Σύντομο Βιογραφικό

Ο Θάνος Ντόκος είναι Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Cambridge. Έχει διατελέσει ερευνητής στο Ινστιτούτο Έρευνας για την Ειρήνη της Φρανκφούρτης και το Κέντρο για την Επιστήμη και τις Διεθνείς Σχέσεις του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ. Από το Μάρτιο 1996 έως τον Οκτώβριο 1998 εργάστηκε ως Επιστημονικός Υπεύθυνος της Διεύθυνσης Στρατηγικών Μελετών, στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και στο διάστημα 1998-99 ως Σύμβουλος σε θέματα NATO στο Υπουργείο Εξωτερικών.

Σήμερα είναι Γενικός Διευθυντής στο Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ). Έχει διδάξει στα Πανεπιστήμια Πειραιώς και Αθηνών, τη Σχολή Εθνικής Αμύνης, τη Σχολή Εθνικής Ασφάλειας και τη Διπλωματική Ακαδημία. Στις πρόσφατες δημοσιεύσεις του περιλαμβάνονται: “The Eastern Mediterranean and the Gulf region in 2020”, German Marshall Fund, Brussels, 2011; “Who Lost Greece: the Geopolitical Consequences of the Greek Crisis”, ELIAMEP Policy Papers, Φεβρουάριος 2012; “Energy developments and Greek foreign policy”(με Θ. Τσακίρη), ELIAMEP Policy Papers, Φεβρουάριος 2012, “The difficult relationship between accounting and geopolitics”, Europe’s World, April, 2013, “Greece can still be a geopolitical asset for the EU”, Europe’s World, Summer 2013.

Περίληψη

Είκοσι τρία χρόνια μετά το επίσημο τέλος του Ψυχρού Πολέμου και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η ένταση αυξάνεται δραματικά μεταξύ Ρωσίας, ΗΠΑ και Ευρώπης στο πλαίσιο της εξελισσόμενης κρίσης στην Ουκρανία. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού αυτής της διχασμένης χώρας ζητά στενότερες σχέσεις με την ΕΕ, ενώ ένα άλλο μεγάλο κομμάτι επιθυμεί να παραμείνει στη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας. Η Ουκρανία αποτελεί σημαντικό διακύβευμα για τη Μόσχα και ο κίνδυνος διαμελισμού της χώρας με ανεξαρτητοποίηση της Κριμαίας θα μπορούσε να αποσταθεροποιήσει την ευρύτερη περιοχή και να προκαλέσει σημαντική βλάβη στις σχέσεις Ρωσίας-Δύσης.

Στρατηγικό Αλφαβητάρι της κρίσης στην Ουκρανία

Ανατολική Εταιρική Σχέση (Eastern Partnership - EaP) ¹

Η Ανατολική Εταιρική Σχέση της ΕΕ εγκαινιάστηκε στη σύνοδο κορυφής στην Πράγα τον Μάιο του 2009. Αφορά έξι χώρες εταίρους στην ανατολική Ευρώπη και το νότιο Καύκασο (πλην Ρωσίας): την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Λευκορωσία, τη Γεωργία, τη Μολδαβία και την Ουκρανία. Η Ανατολική Εταιρική Σχέση της ΕΕ ήταν πρωτοβουλία της νέο ενταχθείσας στην ΕΕ Πολωνίας (επικουρούμενη από τη Φιλανδία) και είχε ως βασικό της στόχο κυρίως τον μεγαλύτερο ανατολικό της εταίρο, την Ουκρανία, και τη διατήρηση της προοπτικής ένταξής της στην ΕΕ καθώς και τον περιορισμό της Ρωσικής επιρροής. Χωρίς την Ουκρανία η Ανατολική Εταιρική Σχέση δεν έχει νόημα ύπαρξης.

Η μη υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης μεταξύ Ουκρανίας-ΕΕ στην 3η σύνοδο κορυφής της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης στο Βίλνιους της Λιθουανίας (28-29 Νοεμβρίου 2013) ήταν η αφορμή για την έναρξη των διαδηλώσεων διαμαρτυρίας στην Πλατεία της Ανεξαρτησίας του Κιέβου.

Γιανουκόβιτς, Βίκτορ

Ο καθαιρεθείς πρόεδρος της Ουκρανίας ήταν ο μεγάλος ηττημένος των προεδρικών εκλογών του 2004 και ο μεγάλος νικητής των εκλογών του 2010. Διαχειρίστηκε εντελώς αναποτελεσματικά τόσο τις σχέσεις της Ουκρανίας με την ΕΕ (αλλά και τη Ρωσία), όσο και την οικονομική κατάσταση της χώρας και τις διαδηλώσεις των

¹ Η Λέκτορας «Πολιτικής Οικονομίας των Διεθνών Σχέσεων» στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου και Επιστημονική Συνεργάτις του ΕΛΙΑΜΕΠ Δρ Παναγιώτα Μανώλη έχει επιμεληθεί τους όρους: Ανατολική Εταιρική Σχέση (Eastern Partnership – EaP), Εγγύς Εξωτερικό, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ), Ολιγάρχες, Ρωσικός Στόλος της Μαύρης Θάλασσας, Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Ουκρανίας, Σφαιρική και σε βάθος συμφωνία ελευθέρων συναλλαγών (Deep and Comprehensive Free Trade Agreements - DCFTA) και Συμφωνία 21^{ης} Φεβρουαρίου 2014.

τελευταίων εβδομάδων. Θεωρείται πλέον καμμένο χαρτί, ενώ υπάρχουν και σοβαρές ενδείξεις για παράνομο πλουτισμό ιλιγγιώδους ύψους.

Γιάτσενιουκ, Αρσένι

Με τεχνοκρατικό προφίλ, ο προσωρινός πρωθυπουργός της Ουκρανίας είναι -μια ακόμη- αμφιλεγόμενη πολιτική προσωπικότητα, καθώς διετέλεσε στενός συνεργάτης του προηγούμενου προέδρου της χώρας, Βίκτορ Γιούσενκο, με τον οποίο αργότερα διαφώνησε, ενώ κατηγορήθηκε για υψηλές προεκλογικές δαπάνες στη διεκδίκηση της προεδρίας το 2010 (οι αντίπαλοί του τον κατηγόρησαν ότι υποστηρίχθηκε οικονομικά από ολιγάρχες). Ηγήθηκε του κόμματος Πατρίδα (Fatherland) όσο η Γιούλια Τιμόσενκο Βρισκόταν στη φυλακή.

Εγγύς Εξωτερικό

Ο όρος αναφέρεται στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες (που δεν έχουν ενταχθεί στην ΕΕ). Χρησιμοποιήθηκε ως όρος από τον Ρώσο υπουργό Εξωτερικών Andrey Kozyrev στις αρχές του 1990 αναφερόμενος στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Χρησιμοποιείται για να δείξει το δικαίωμα της Ρωσίας να έχει σημαντική επιρροή στις χώρες που άπτονται των συνόρων της. Ο πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν έχει πολλές φορές δηλώσει ότι η Ουκρανία εντάσσεται στη «σφαίρα επιρροής» της Ρωσίας, και είναι ζωτικής στρατηγικής σημασίας για τη Ρωσία.

Ελλάδα

Η διατήρηση χαμηλών τόνων και η αποφυγή εμπλοκής είναι μια δοκιμασμένη και ασφαλής επιλογή, αλλά δεν είναι πάντοτε εφικτή. Η Ελλάδα έχει την εναλλασσόμενη προεδρία της ΕΕ στο τρέχον εξάμηνο. Επιπλέον, θεωρεί ότι έχει διαχρονικά μια ιδιαίτερη σχέση με τη Ρωσία, καθώς και ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ασφάλεια της ελληνικής μειονότητας στην Ουκρανία. Ασφαλώς οφείλει να διαδραματίσει ενεργότερο ρόλο στις προσπάθειες επιστροφής στο status quo ante και την πολιτική και οικονομική σταθεροποίηση της Ουκρανίας.

Ενέργεια

Key gas pipelines in Ukraine

Source: East European Gas Analysis, National Gas Union of Ukraine

Η ενέργεια αποτελεί μια κεντρική μεταβλητή στις σχέσεις Ευρώπης-Ρωσίας (αλλά και Ρωσίας-Ουκρανίας, που αποτελεί τη βασική διαμετακομιστική οδό μεταφοράς ρωσικού φυσικού αερίου προς την Ευρώπη). Σημαντικό μέρος των ευρωπαϊκών ενεργειακών αναγκών (ιδιαίτερα σε φυσικό αέριο) θα συνεχίσει να καλύπτεται από τη Ρωσία, αν και η ΕΕ επιθυμεί να κατοχυρώσει την ενεργειακή ασφάλεια της μέσω της απόκτησης περισσότερων του ενός βασικών ενεργειακών προμηθευτών. Οι ενεργειακές διαφωνίες Μόσχας-Κιέβου του 2006 και 2009 προκάλεσαν προβλήματα και στη ροή φυσικού αερίου προς ευρωπαϊκές χώρες. Το φυσικό αέριο αποτελεί βασικό εργαλείο άσκησης πιέσεων (ή παροχής κινήτρων) της Ρωσίας προς την Ουκρανία.

Ευρασιατική Τελωνειακή Ένωση

Δημιουργήθηκε το 2010 με στόχο την οικονομική ένωση των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών. Προς το παρόν έχει τρία μέλη {τη Ρωσία, τη Λευκορωσία και το Καζακστάν}, ενώ ενδιαφέρον έχουν δείξει η Αρμενία, η Κιργισία, το Τατζικιστάν και, υπό προϋποθέσεις, η Γεωργία. Στόχος της Ρωσίας είναι να μετατραπεί η Ευρασιατική Τελωνειακή Ένωση σε **Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα** το 2015 ως αντίβαρο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μάλιστα μετά την υλοποίηση της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης από την ΕΕ, η Ρωσία έχει επιταχύνει τις διαδικασίες για τη δημιουργία της Ευρασιατικής Οικονομικής Κοινότητας πιέζοντας την Ουκρανία να ενταχθεί σε αυτή. Η Ουκρανία έχει καθεστώς παρατηρητή στην Ευρασιατική Τελωνειακή Ένωση καθώς δεν επιθυμεί την πλήρη ενσωμάτωσή της σε μια Ρωσοκεντρική οικονομική ένωση.

Ευρωπαϊκή Ένωση

Τα τελευταία χρόνια εκφράζονται στη Δύση ανησυχίες για το συνδυασμό δημοκρατικού ελλείμματος, ηγεμονικών τάσεων και προσπάθειας επανάκτησης παραδοσιακών περιοχών επιρροής από μια μεγάλη δύναμη που λειτουργεί ακόμη με βάση τη λογική της «σκληρής ισχύος» ως μέσου άσκησης εξωτερικής πολιτικής. Εξάλλου, προβλήματα προκαλεί η αδυναμία της ΕΕ να διαμορφώσει μια κοινή θέση έναντι της Ρωσίας λόγω των πολύ διαφορετικών ιστορικών εμπειριών, αλλά και σημερινών πολιτικών και οικονομικών/ενεργειακών συμφερόντων των χωρών μελών της Ένωσης.

Στην περίπτωση της Ουκρανίας, τίθεται το ερώτημα γιατί η ΕΕ επέλεξε να δώσει μια μάχη για την οποία δεν είχε ιδιαίτερη διάθεση να ‘πολεμήσει’, καθώς η Πολιτική Γειτονίας δεν αποτελεί υψηλή προτεραιότητα, ούτε τα απαραίτητα κονδύλια είναι διαθέσιμα. Θα μπορούσε να εικάσει, βεβαίως, κανείς ότι ο οικονομικός ηγέμονας της Ένωσης θα ήθελε να αποκτήσει προνομιακή πρόσβαση στη δυνητικά σημαντική ουκρανική αγορά. Επιπλέον, η ΕΕ προφανώς υποτίμησε την αντίδραση της Μόσχας στο ενδεχόμενο περαιτέρω γεωπολιτικής περικύκλωσης (αφού ως τέτοια εξέλαβε - δικαίως ή αδικώς- η Ρωσία την προσπάθεια ενίσχυσης των σχέσεων ΕΕ-Ουκρανίας).

Σε περίπτωση περαιτέρω κλιμάκωσης, η Ευρώπη (αλλά και οι ΗΠΑ) δεν έχουν τρόπους ουσιαστικής αντίδρασης (πέραν συμβολικών κινήσεων) καθώς η οικονομική και ενεργειακή αλληλεξάρτηση με τη Ρωσία μειώνει σημαντικά τα περιθώρια ελιγμών (όπως άλλωστε συνέβη και στην περίπτωση της Γεωργίας το 2008).

Η σημαντικότερη προτεραιότητα θα πρέπει να είναι μια στρατηγική συνεννόηση με τη Ρωσία με στόχο την αμοιβαίως επωφελή κωδικοποίηση των σχέσεων, με τρόπο που να λαμβάνει υπόψη και τα συμφέροντα των δύο πλευρών και το συσχετισμό ισχύος, αλλά και τις αρχές πάνω στις οποίες έχει οικοδομηθεί η ΕΕ.

Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (ΕΠΓ)

Το έγγραφο στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ) δημοσιεύτηκε τον Μάιο 2004, στο οποίο αναπτύσσεται συγκεκριμένα ο τρόπος με τον οποίο η ΕΕ προτίθεται να συσφίξει τη συνεργασία της με όλες τις γειτονικές χώρες που έχουν χερσαία και θαλάσσια σύνορα με την ΕΕ - Αλγερία, Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν, Λευκορωσία, Αίγυπτος, Γεωργία, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανος, Λιβύη, Μολδαβία, Μαρόκο, Παλαιστινιακή Αρχή, Συρία, Τυνησία και Ουκρανία. Αν και η Ρωσία είναι επίσης γειτονική χώρα, οι σχέσεις ΕΕ-Ρωσίας διέπονται από ξεχωριστή στρατηγική εταιρική σχέση. Η Ρωσία αρνήθηκε να συμμετάσχει στην ΕΠΓ. Στόχος της ΕΠΓ είναι να αποτρέψει την εμφάνιση νέων διαχωριστικών γραμμών μεταξύ της διευρυμένης ΕΕ και των γειτόνων της. Η ΕΠΓ αναθεωρείται τακτικά λαμβάνοντας υπόψη τις εξελίξεις στη Μεσόγειο και τον Εύξεινο Πόντο και έχει δεχθεί κριτική για την αναποτελεσματικότητά της. Ο μεγαλύτερος ανατολικός εταίρος της ΕΠΓ είναι η Ουκρανία. Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα στα πλαίσια της ΕΠΓ είναι το θέμα διευκόλυνσης και μελλοντικά κατάργησης παροχής αδειών εισόδου (visa) στην ΕΕ.

Ηνωμένες Πολιτείες

Διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στην προσπάθεια ανάσχεσης της Ρωσίας στη μετασοβιετική εποχή και προσπάθησαν να μειώσουν τη ρωσική επιρροή, αυξάνοντας παράλληλα τη δική τους σε περιοχές όπως η Μαύρη Θάλασσα και ο Καύκασος, αλλά και η Κεντρική Ασία. Ιδιαίτερα στην Ουκρανία και τη Γεωργία στήριξαν ενεργά τα φιλοδυτικά κινήματα και προώθησαν την ένταξη των χωρών αυτών στο ΝΑΤΟ. Η στρατηγική τους δέχθηκε ισχυρό πλήγμα με τον πόλεμο μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας το 2008, αλλά και την άρνηση των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών να συζητήσουν την περαιτέρω διεύρυνση του ΝΑΤΟ προς Ανατολάς.

Παρά την πολιτική επανεκκίνησης των αμερικανο-ρωσικών σχέσεων που προώθησε ο Πρόεδρος Ομπάμα, δεν έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος καθώς σε σημαντικά κέντρα λήψης αποφάσεων και στις δυο πλευρές εξακολουθούν να κυριαρχούν ψυχροπολεμικές αντιλήψεις. Οι ΗΠΑ διατηρούν και σήμερα ένα ενεργό ενδιαφέρον για τον πρώην σοβιετικό χώρο, αλλά ο στρατηγικός προσανατολισμός τους είναι πλέον σαφέστερα προς την Ασία.

Ισορροπία στρατιωτικών δυνάμεων

Από πλευράς εξοπλισμού οι Ουκρανικές ένοπλες δυνάμεις αποτελούν ένα αντίγραφο (σε μικρογραφία) των ρωσικών. Βεβαίως, λόγω έλλειψης πόρων δεν έχει γίνει κάποιος εκσυγχρονισμός με αποτέλεσμα η μαχητική τους ικανότητα να βρίσκεται σε λίαν χαμηλό επίπεδο. Η πιθανότητα στρατιωτικής σύγκρουσης είναι αρκετά περιορισμένη. Αν ωστόσο συνέβαινε μια τέτοια κλιμάκωση (ενδεχομένως αθέλητη, καθώς όταν έχουμε πρόσωπο-με-πρόσωπο αντιπαραθέσεις στρατιωτικών μονάδων μπορεί να συμβεί κάποιο θερμό επεισόδιο), πιθανότατα δεν θα μπορούσε να αντισταθούν για μεγάλο χρονικό διάστημα σε μια ρωσική επίθεση, ιδιαίτερα στην Κριμαία και τις ανατολικές περιοχές της χώρας. Εξάλλου, αβεβαιότητα υπάρχει και για το αν το σύνολο των ουκρανικών ενόπλων δυνάμεων θα ακολουθούσε τις εντολές του Κιέβου.

Κριμαία

Ιστορικά τμήμα της Ρωσίας, η Κριμαία παραχωρήθηκε στην Ουκρανία το 1954. Με πληθυσμό περίπου 2 εκατομμυρίων (58% Ρώσοι, 24% Ουκρανοί, 18% Τάταροι), φιλοξενεί τη ναυτική βάση της Σεβαστούπολης, έδρας, τουλάχιστον μέχρι το 2042, οπότε εκπνέει η σχετική συμφωνία, του ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας. Έχει στην πράξη καταληφθεί από ρωσικές δυνάμεις και έχει ανακοινωθεί δημοψήφισμα για την 30^η Μαρτίου με ερώτημα το μέλλον της περιοχής: μεγαλύτερη

αυτονομία ή ανεξαρτησία (και ένωση με τη Ρωσία);

Πηγή: BBC , <http://www.bbc.com/news/world-europe>

NATO

Καταδίκασε φραστικά -δια στόματος Γενικού Γραμματέα- τις ρωσικές ενέργειες, αλλά δεν διαφαίνεται καμία διάθεση ενεργότερης εμπλοκής, παρά το γεγονός ότι η Ουκρανία είναι μέλος του Συνεταιρισμού για την Ειρήνη (PfP) και υποψήφια για ένταξη στο NATO. Προοπτική μελλοντικής ένταξης πάντως δεν φαίνεται να υπάρχει.

Ολιγάρχες

Κάποιες δεκάδες ισχυρών Ουκρανών που ελέγχουν όλους τους παραγωγικούς τομείς της χώρας, προέκυψαν και εδραιώθηκαν κατά τις αδιαφανείς διαδικασίες ιδιωτικοποίησης επί προεδρίας ασκούσε ο Λεονίντ Κούτσμα. Επιθυμούν την «ουδετερότητα» της Ουκρανίας -όχι σύνδεση με την ΕΕ, ούτε με την Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα- προκειμένου να διαφυλάξουν τα κεκτημένα τους.

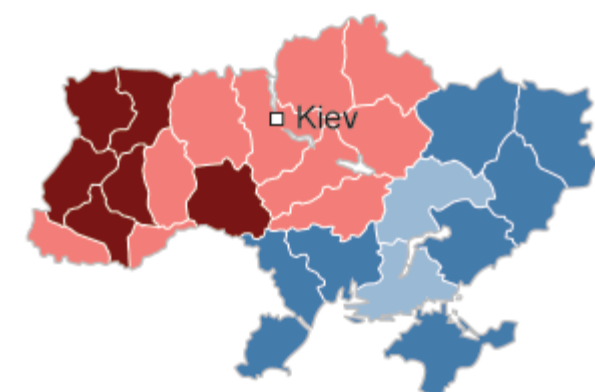
Ουκρανία

Ο πρώην σιτοβολώνας της ΕΣΣΔ, με έκταση 603.700 τ.χλμ., 45,5 εκατ. κατοίκους (77,8% Ουκρανοί, 17,3% Ρώσοι) και ΑΕΠ \$182 δις., έχει σημαντική βιομηχανία και αγροτική παραγωγή, αλλά εξαρτάται ενεργειακά από τη Μόσχα. Ο πολιτικός κόσμος αλλά και ο λαός της Ουκρανίας είναι διχασμένοι όσον αφορά στις σχέσεις με τη Δύση και τη Ρωσία.

Η Ουκρανία είναι εν πολλοίς ένα τεχνητό κράτος, που αποτελείται από εδάφη και πληθυσμούς που στο παρελθόν αποτελούσαν τμήματα της Ρωσικής και της Αυστρο-Ουγγρικής Αυτοκρατορίας. Βεβαίως, μετά από αρκετές δεκαετίες ύπαρξης ενός ουκρανικού έθνους, είτε ως τμήμα της Σοβιετικής Ένωσης, είτε ως ανεξάρτητο κράτος μετά το 1991, υπάρχει πλέον μια σχετική αίσθηση εθνικής ταυτότητας για σημαντικό μέρος του πληθυσμού. Ετσι, παρά τις όποιες διαιρέσεις (γλωσσικές, θρησκευτικές, ή άλλες), οι εσωτερικοί δεσμοί και τα συμφέροντα τρίτων χωρών ήταν μέχρι σήμερα ισχυρότερα των όποιων ενδο-ουκρανικών διαφορών. Θα πρέπει να εκτιμηθεί εκ νέου αν οι κεντρομόλες δυνάμεις συνεχίζουν να υπερισχύουν των φυγόκεντρων τάσεων. Η πιθανότερη απάντηση είναι «ναι», αλλά είναι ακόμη νωρίς για μια τέτοια αξιολόγηση. Οι επόμενοι μήνες θα είναι προφανώς κρίσιμοι.

Ukraine's divide

2010 election results

Tymoshenko ■ 70%+ ■ 50-69%
Yanukovich ■ 70%+ ■ 50-69%

Russian as native language

■ Less than 20% ■ 20-50% ■ 50%+

Source: 2001 national census

Ανησυχία υπάρχει και για τη συμμετοχή στην προσωρινή κυβέρνηση ακραίων εθνικιστικών (Σnoboda-Ελευθερία) και ναζιστικών κομμάτων (Δεξιός Τομέας), τα οποία έπαιξαν σημαντικό, αν και λίαν σκοτεινό, ρόλο στα γεγονότα της Πλατείας

Μαϊντάν.

Η οικονομική κατάσταση είναι εξαιρετικά δύσκολη καθώς η Ουκρανία έχει ένα υψηλό εξωτερικό χρέος και χρειάζεται επενδύσεις για τον εκσυγχρονισμό της βιομηχανίας της, ιδιαίτερα στο ανατολικό τμήμα της χώρας. Ιδιαίτερο ρόλο και επιρροή έχουν και οι Ουκρανοί ολιγάρχες, που πλούτισαν ουσιαστικά «σε μια νύχτα», κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ιδιωτικοποιήσεων μετά την ανεξαρτησία της χώρας.

Η Ουκρανία χρειάζεται άμεσα οικονομική βοήθεια για να αποφύγει την άτακτη χρεωκοπία. Ήδη υπάρχουν αρχικές συνεννοήσεις για διαπραγμάτευση με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (που θα εφαρμόσει μια ιδιαίτερα οδυνηρή «θεραπεία»), ενώ η ΕΕ είχε αρχικά προτείνει μια πολύ μικρή -για τις ανάγκες της χώρας- οικονομική βοήθεια. Η Ρωσία από την πλευρά της είχε υποσχεθεί σαφώς μεγαλύτερη οικονομική βοήθεια, καθώς και τη συνέχιση των προνομιακών τιμών φυσικού αερίου (κάτι που ανακοίνωσε ότι θα διακοπεί στο εγγύς μέλλον, προφανώς στο πλαίσιο της άσκησης πιέσεων προς την Ουκρανία).

Πηγή: ΕΘΝΟΣ, <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22769&subid=2&pubid=63971821>

Παγωμένες συγκρούσεις (frozen conflicts) ή Εκκρεμείς Συγκρούσεις (protracted conflicts)

Ανεπίλυτες έως σήμερα συγκρούσεις στον πρώην Σοβιετικό χώρο που αφορούν μη αναγνωρισμένες από τη διεθνή κοινότητα αποσχισθείσες περιοχές: (α) Ναγκόρνο-Καραμπάχ (αρμενικός θύλακας στο Αζερμπαϊτζάν που έφερε σε πόλεμο την Αρμενία με το Αζερμπαϊτζάν) (β) Αμπχαζία (αποσχισθείσα περιοχή της Γεωργίας. Τον Αύγουστο του 2008 ενέπλεξε σε πόλεμο τη Γεωργία με τη Ρωσία) (γ) Νότια Οσσετία (αποσχισθείσα περιοχή της Γεωργίας. Τον Αύγουστο του 2008 ενέπλεξε σε πόλεμο τη Γεωργία με τη Ρωσία) (δ) Υπερδνειστερία (αποσχισθείσα περιοχή της Μολδαβίας από τον Σεπτέμβριο του 1990 υποβοηθούμενη από τη 14η Ρωσική Στρατιά Ρωσίας). Σε όλες τις εκκρεμείς συγκρούσεις εμπλέκεται η Ρωσία είτε ως αντίδικος είτε/και ως διαμεσολαβητής. Η Κριμαία ενδέχεται να προστεθεί στη λίστα των εκκρεμών συγκρούσεων.

Πλατεία Μαϊντάν, διαδηλώσεις και εξέγερση

Οι αντιδράσεις είχαν ξεκινήσει από το Νοέμβριο 2013 και επικεντρώνονταν στην κακή οικονομική κατάσταση της χώρας και την ανάγκη προώθησης των σχέσεων της Ουκρανίας με την ΕΕ. Με αφορμή την ακύρωση της συμφωνίας με την ΕΕ και την απόφαση του Προέδρου Γιανουκόβιτς για σύνδεση με την Ευρασιατική Τελωνειακή Ένωση, οι αντιδράσεις κλιμακώθηκαν με αποτέλεσμα το θάνατο 80-100 διαδηλωτών και αστυνομικών. Με την παρέμβαση τρίτων, η εμφύλια σύρραξη απετράπη και υπήρξε συμφωνία του Γιανουκόβιτς με την αντιπολίτευση για σχηματισμό μεταβατικής κυβέρνησης και τη διεξαγωγή πρόωρων προεδρικών εκλογών, καθώς και την επιστροφή στο σύστημα προ του 2004 που περιόριζε σε ένα βαθμό τις εξουσίες του προέδρου της χώρας. Ωστόσο, με μια κίνηση που είχε αρκετά στοιχεία κοινοβουλευτικού πραξικοπήματος, ο Γιανουκόβιτς εκδιώχθηκε και σχηματίστηκε μεταβατική κυβέρνηση, έντονα φιλοδυτική, με τη συμμετοχή και ακραίων, ναζιστικής φιλοσοφίας, κομμάτων της (μέχρι τούδε) αντιπολίτευσης. Μια από τις πρώτες αποφάσεις ήταν ο περιορισμός των πολιτιστικών δικαιωμάτων των μειονοτήτων, κίνηση που είχε προφανώς ως στόχο την ευμεγέθη ρωσική μειονότητα. Η Ρωσία απάντησε με σημαντική κλιμάκωση, καταλαμβάνοντας με στρατιωτικά μέσα την περιοχή της Κριμαίας.

Πορτοκαλί Επανάσταση (Orange Revolution, 2004)

Με αφορμή τις προεδρικές εκλογές του 2004, με υποψηφίους στο δεύτερο γύρο τον Βίκτορ Γιανουκόβιτς και τον Βίκτορ Γιούσενκο και την επικράτηση του πρώτου εν μέσω καταγγελιών για εκτεταμένη νοθεία, οργανώθηκαν -με την Γιούλια Τιμόσενκο

σε κεντρικό ρόλο- μαζικές διαδηλώσεις στο Κίεβο και άλλες μεγάλες πόλεις που οδήγησαν στην επανάληψη των εκλογών και νίκη του Γιούσενκο. ΗΠΑ και Ευρώπη προσέφεραν στήριξη στην Πορτοκαλί Επανάσταση.

Ρωσία

Μετά τον τερματισμό του Ψυχρού Πολέμου και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης ακολούθησε μια περίοδος σημαντικής διπλωματικής, πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής αποδυνάμωσης της Ρωσίας, παράλληλα με την αδιαμφισβήτητη παγκόσμια κυριαρχία των ΗΠΑ. Στη δεκαετία του 1990 υλοποιήθηκε μια αμερικανική προσπάθεια ελέγχου της Ευρασίας μέσω της απεξάρτησης του συνόλου σχεδόν των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών και δορυφόρων από την επιρροή της Μόσχας και της μετατροπής τους σε δυτικού τύπου δημοκρατίες, προσκολλημένες στο αμερικανικό άρμα. Η πολιτική σταθερότητα που προσέφερε ο Βλάντιμιρ Πούτιν και οι 'σιλοβίκι' του, σε ένα βαθμό σε βάρος της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε συνδυασμό με την οικονομική της ενδυνάμωση λόγω ενέργειας και τη γεωγραφική της θέση, έδωσαν τα τελευταία χρόνια στη Μόσχα αυξημένη επιρροή και δυνατότητα παρεμβάσεων σε μεγάλα τμήματα του πρώην σοβιετικού χώρου (όπου υπάρχουν και σημαντικές ρωσικές μειονότητες σε διάφορες χώρες).

Δεν λείπουν τα προβλήματα, ιδιαίτερα στην οικονομία (με υπερβολική εξάρτηση από τον ενεργειακό τομέα και πιθανή μείωση ξένων επενδύσεων αν επιδεινωθεί το πολιτικό κλίμα) και τη δημογραφία (ετήσια μείωση πληθυσμού κατά 0,47%), καθώς και η ύπαρξη σημαντικών μη-ρωσικών εθνικών ομάδων (οπότε η ανεξαρτητοποίηση ή η απορρόφηση Κριμαίας, Αμπχαζίας και Νότιας Οσσετίας μπορεί να αποτελέσει αρνητικό προηγούμενο για άλλες περιοχές της Ρωσικής Ομοσπονδίας, π.χ. την Τσετσενία ή την Ινγκουσετία).

Στην προκείμενη κρίση, το διακύβευμα για τη Ρωσία είναι πολύ σημαντικό, καθώς για τη Μόσχα η Ουκρανία είναι περιοχή κεντρικής σημασίας τόσο για ιστορικούς (καθώς το Κίεβο θεωρείται το λίκνο του ρωσικού έθνους) και στρατηγικούς, όσο και για ψυχολογικούς λόγους. Στο μυαλό της ρωσικής ελίτ, απώλεια του «ελέγχου» επί της Ουκρανίας (με τη σημαντική ναυτική βάση της Σεβαστούπολης στην Κριμαία, τη μεγάλη αγροτική παραγωγή και το ρόλο του διαδρόμου για το ρωσικό φυσικό αέριο) θα σήμαινε το τέλος της Ρωσίας ως μεγάλης δύναμης.

Η Ρωσία θα μπορούσε ίσως να δεχθεί μια «ουδέτερη» Ουκρανία, αλλά όχι την ένταξή της στη δυτική σφαίρα επιρροής. Μια πιθανή έξοδος από την κρίση θα μπορούσε να είναι η ταυτόχρονη προώθηση σχέσεων με την ΕΕ και την Ευρω-Ασιατική Οικονομική Ένωση (Ρωσία, Καζακστάν, Λευκορωσία), με ταυτόχρονη προσφορά αξιολογής οικονομικής βοήθειας τόσο από την ΕΕ, όσο και από τη Ρωσία.

Ρωσικός Στόλος της Μαύρης Θάλασσας

Ο Ρωσικός Στόλος της Μαύρης Θάλασσας είναι η πιο σημαντική ναυτική μονάδα της Ρωσίας με πρόσβαση στα «ζεστές» θάλασσες της Μαύρης Θάλασσας και της Μεσογείου. Είναι ιστορικής σημασίας καθώς θεωρείται ότι ιδρύθηκε από τον πρίγκιπα Ποτέμκιν το 1783. Το 1997, έπειτα από παρατεταμένες διαπραγματεύσεις, η Ουκρανία και η Ρωσία συμφώνησαν για τον διαχωρισμό των ναυτικών τους βάσεων στην Κριμαία και η Ουκρανία παραχώρησε τη ναυτική βάση της Σεβαστούπολης στη Ρωσία έως το 2017. Με τη νέα συμφωνία στο Χάρκοβο (2010) η παραχώρηση της βάσης επεκτάθηκε μέχρι το 2042. Ο Ρωσικός στόλος της Μαύρης Θάλασσας χρησιμοποιήθηκε από την Ρωσία στον πόλεμο του Αυγούστου 2008 με τη Γεωργία.

Σεβαστούπολη

Με πληθυσμό περίπου ενός εκατομμυρίου κατοίκων και πλούσιο ιστορικό παρελθόν (Κριμαϊκός πόλεμος με Άγγλους, Γάλλους και Οθωμανούς το 1854, οκτάμηνη πολιορκία από τη ναζιστική Γερμανία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο), είναι το δεύτερο μεγαλύτερο λιμάνι της Ουκρανίας (μετά την Οδησό), η μεγαλύτερη ναυτική βάση της περιοχής και έδρα τόσο του Ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας, όσο και του Ουκρανικού Πολεμικού Ναυτικού. Η χρήση της ναυτικής βάσης παραχωρήθηκε στη Ρωσία αρχικά μέχρι το 2017 και στη συνέχεια (το 2010) για άλλα 25 χρόνια (μέχρι το 2042) και δικαίωμα πενταετών παρατάσεων. Η συμφωνία προκάλεσε έντονες εσωτερικές αντιδράσεις και εγκρίθηκε από το Ουκρανικό κοινοβούλιο (Ράντα) με βραχεία πλειοψηφία.

Συμφωνία Βουδαπέστης (1994)

Υπογράφηκε μεταξύ ΗΠΑ, Ρωσίας και Μεγάλης Βρετανίας σχετικά με το πρώην σοβιετικό πυρηνικό οπλοστάσιο που βρισκόταν επί ουκρανικού εδάφους και την προσχώρηση της Ουκρανίας στη Συνθήκη Μη-Διασποράς των Πυρηνικών Όπλων (NPT). Οι τρεις χώρες ανέλαβαν την υποχρέωση να σεβαστούν την ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας.

Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Ουκρανίας

Οι διαπραγματεύσεις της Συμφωνίας Σύνδεσης άρχισαν τον Φεβρουάριο 2007 και κατέληξαν επισήμως στις 19 Νοεμβρίου 2011. Η μονογραφή της συμφωνίας

σύνδεσης ΕΕ-Ουκρανίας πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες τον Μάρτιο του 2012, εκτός από την DCFTA η οποία μονογραφήθηκε στις 19 Ιουλίου 2012, αλλά η συμφωνία δεν υπεγράφη.

Η ΕΕ δεν είχε προχωρήσει με την υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης εκφράζοντας ανησυχίες σχετικά με τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το κράτος δικαίου στην Ουκρανία. Μάλιστα είχε θέσει ως προϋπόθεση για την υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης την απελευθέρωση της Γ. Τιμοσένκο από τη φυλακή πριν από τη Σύνοδο Κορυφής στο Βίλνιους της Λιθουανίας (28-29 Νοεμβρίου 2013). Ωστόσο, ήταν ο Πρόεδρος Β. Γιουσένκο που με δήλωσή του στις 21 Νοεμβρίου 2013 ανακοίνωσε την αναβολή της υπογραφής της Συμφωνίας Σύνδεσης εκ μέρους του Κιέβου, εξέλιξη που σηματοδότησε κύμα διαμαρτυριών με επίκεντρο την πλατεία ανεξαρτησίας του Κιέβου. Η επανέναρξη της διαδικασίας υπογραφής της Συμφωνίας Σύνδεσης έχει τεθεί ως προτεραιότητα από τη νέα μεταβατική κυβέρνηση του Κιέβου.

Συμφωνία 21^{ης} Φεβρουαρίου 2014

Η συμφωνία που υπογράφηκε μεταξύ του Προέδρου Β. Γιανουκόβιτς και της αντιπολίτευσης, με συμμετοχή των Υπουργών Εξωτερικών της Γερμανίας, Γαλλίας και Πολωνίας. Προέβλεπε μεταξύ άλλων την αντικατάσταση του Συντάγματος του 2004, τη διεξαγωγή προεδρικών εκλογών, μια μεταβατική κυβέρνηση ενότητας, τη δημιουργία εξεταστικής επιτροπής για τις βιαιότητες και την παράδοση των όπλων.

Η αντιπολίτευση ακύρωσε ουσιαστικά τη συμφωνία προχωρώντας στην κατάληψη του κοινοβουλίου και της κατοικίας του Προέδρου Β. Γιανουκόβιτς ο οποίος εγκατέλειψε τη χώρα. Η Ρωσία επικαλείται την έμπρακτη ακύρωση της συμφωνίας για να υποστηρίξει ότι στο Κίεβο οι αντιπολιτευόμενες δυνάμεις έκαναν πραξικόπημα.

Σφαιρική και σε βάθος συμφωνία ελευθέρων συναλλαγών (Deep and Comprehensive Free Trade Agreements - DCFTA)

Οι Σφαιρικές και σε Βάθος Συμφωνίες Ελευθέρων Συναλλαγών (DCFTA) είναι από τα πιο σύγχρονα εργαλεία της διμερούς εμπορικής πολιτικής της ΕΕ. Η ΣΒΣΕΣ προβλέπει όχι μόνο μεγαλύτερη οικονομική ολοκλήρωση μέσω της σταδιακής κατάργησης των εμποδίων στο εμπόριο αλλά και κανονιστική σύγκλιση σε τομείς

που επηρεάζουν το εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, την προστασία των επενδύσεων, τις διαδικασίες τελωνείων και συνόρων, τους τεχνικούς και άλλου είδους μη δασμολογικούς φραγμούς στο εμπόριο, τους υγειονομικούς και φυτοϋγειονομικούς κανόνες, τα νομικά πλαίσια για τον ανταγωνισμό και τις δημόσιες συμβάσεις. Η ΣΒΣΕΣ υπερβαίνει κατά πολύ τα απλά εμπορικά ζητήματα, επηρεάζοντας επίσης την κατάσταση της δημοκρατίας, το κράτος δικαίου και άλλα κοινά πρότυπα. Στην πράξη εναρμονίζει την υποψήφια χώρα πλήρως με την ευρωπαϊκή νομοθεσία (*acquis communautaire*) χωρίς όμως να προσφέρει αντίστοιχη συμμετοχή σε πολιτικούς θεσμούς. Η υπογραφή Συμφωνίας Σύνδεσης με την ΕΕ είναι προϋπόθεση για να τεθεί σε ισχύ η DCTFA.

Τιμόσενκο, Γιούλια

Αγαπημένη της Δύσης και ένα ακόμη αμφιλεγόμενο πολιτικό πρόσωπο. Εκ των πρωταγωνιστών της «Πορτοκαλί Επανάστασης» του 2004, διετέλεσε πρωθυπουργός της Ουκρανίας το 2005 και από το 2007 έως το 2010. Ηττήθηκε στις προεδρικές αλλαγές του 2010 και στη συνέχεια βρέθηκε στη φυλακή κατηγορούμενη για διαφθορά. Ηγέτιδα του δεύτερου σε κοινοβουλευτική δύναμη κόμματος της «Πατρίδας» αναμένεται να παίξει κεντρικό ρόλο στις εξελίξεις. Η Γ. Τιμοσένκο συνελήφθη τον Αύγουστο του 2011 και έλαβε ποινή φυλάκισης επτά ετών για «κατάχρηση εξουσίας» σε σχέση με την υπογραφή μιας συμφωνίας φυσικού αερίου με τη Ρωσία το 2009. Η ΕΕ όρισε επιτροπή διαμεσολάβησης που αποτελείτο από τον πρώην Πρόεδρο της Πολωνίας Αλεξάντερ Κβασνιέφσκι και τον τέως Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Pat Cox με στόχο να προτείνουν λύση. Η λύση που προτάθηκε ήταν ότι ο Β. Γιανουκόβιτς θα αποφυλάκιζε την Γ. Τιμοσένκο για να ταξιδέψει στη Γερμανία για ιατρικούς λόγους. Η πρόταση δεν έγινε εν τέλει αποδεκτή από το Κίεβο.

Το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ) ιδρύθηκε το 1988 και λειτουργεί ως ένα ανεξάρτητο, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ερευνητικό και επιμορφωτικό Ίδρυμα. Μέσω του πολυετούς έργου του έχει αναδειχθεί σε σημαντικό φορέα πληροφόρησης, μελέτης και σχεδιασμού θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, και θεωρείται ένα από τα πιο έγκριτα σε διεθνές επίπεδο κέντρα μελετών της Ελλάδας στον τομέα των Ευρωπαϊκών υποθέσεων και των διεθνών σχέσεων. Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν εκφράζει, ούτε εκπροσωπεί συγκεκριμένες πολιτικές απόψεις. Επιχειρεί μόνο να λειτουργήσει ως βήμα ελεύθερου διαλόγου και ως κέντρο παραγωγής και ανταλλαγής ιδεών.